

**TABAQALASHGAN YONDASHUV ASOSIDA BO‘LAJAK
BOSHLANG‘ICH SINIF O‘QITUVCHILARINING KASBIY-
PEDAGOGIK KOMPETENTLILIGINI RIVOJLANTIRISH**

Begmatova Nasiba Mengnarovna

*Nizomiy nomidagi O‘zbekiston Milliy pedagogika universiteti mustaqil
tadqiqotchisi*

Annotatsiya. Talabalarni kasbga tayyorlash jarayonida, o‘yinning rolini o‘rganishga katta ye’tibor beriladi. Bu, xususan, rolli o‘yinning hissiy jihatdan to‘yinganligi va har bir jarayoni bilan quvonch va zavq bag‘ishlashi bilan izohlanadi. Bundan tashqari, bu talabalarning ijodiy faoliyatining yerkin turidir. O‘yinning murakkabligi, ko‘plab o‘qituvchilar va psixologlar ta’kidlaganidek, aqliy jarayonlarning rivojlanishi, talabalarga yangi shaxsiy fazilatlarning shakllanishi uchun pedagog undan samarali foydalana olishi lozim. Boshqacha aytganda, bu ma’lum mustaqillik va pedagog va talabalarning birgalikdagi faoliyatini tashkil yetishga asoslangan bo‘lishi kerak.

Har qanday ta’lim tizimining negizida kelajak avlodning taqdiri bilan xalq manfaatlari yotadi. Bu manfaatlarni ro‘yobga chiqarishi uchun yosh avlodning shaxsiy fazilatlari yetakchi o‘rin tutadi. O‘sib kelayotgan yosh avlodning fazilatlari bilan kasbiy bilimdonlik darajasi, ularga shu kunda berilayotgan bilimlarning turi, hajmi va ta’lim-tarbiyaning sifatiga to‘g‘ridan-to‘g‘ri bog‘liqdir. Shuning uchun usullar nazariyasi tinimsiz taraqqiy etib, barcha o‘qituvchi va pedagoglar talabga birday javob beruvchi usullarni izlangan. Shu izlanishlar natijasi o‘laroq, o‘quv jarayonining texnologiyalashgan usuli vujudga keldi.

Ta’limning imoniyatlari talabalarining pedagogik kasbiy kompetentligini rivojlantirishga qaratilishi lozim. Umuman olganda,

talabalarining pedagogik kasbiy kompetentligini rivojlantirishga qaratilgan mashgʻulotlar quyidagi bosqichlarni oʻz ichiga oladi:

1. oʻquv muammolarini hal qilish uchun qidiruv faoliyatida faol ishtirok yetish uchun zarur boʻlgan bilimlarni yangilash;
2. muammoni kiritish, uni shakllantirish;
3. muammoni talabalar tomonidan ilgari oʻrganilgan bilimlar asosida hal qilishga urinishlarni tashkil yetish;
4. talabalar tomonidan kengaytirilgan qidiruv faoliyatini tashkil yetish;
5. muammoni hal qilish.

Kompetentlikni shakllantirish va rivojlantirishga faol taʼlim usullarini qoʻllash orqali erishiladi, yaʼni, «birgalikda, ham individual oʻquv faoliyati sharoitida, ham samarali ijodiy faoliyat sifatida oʻrganishni tashkil etishga imkon beradigan usullar» — rolli oʻyinlar, muammoli topshiriqlar va boshqalar.

Rolli oʻyinlar talabalarining bilim qiziqishlarini ragʻbatlantirish usullari sifatida quyidagi didaktik afzalliklar bilan tavsiflanadi: 1) ular muammoni real hayotiy vaziyatga qoʻyadi; 2) yuzaga kelgan muammolardan foydalanish; 3) talabalar muammolarni hal qilishi; 4) talabalarga shaxsiy taʼsir koʻrsatish; 5) shaxsiy xususiyatlarga eʼtibor berish; 6) yemotsional taʼsir oʻtkazish; 7) muloqot amaliyotini yaratish[69].

Rolli oʻyinlardan foydalanish munosabatlardagi keskinlikni bartaraf etishga, ijobiy hissiy muhitni, muloqotning ijobiy tabiatini va oʻzaro taʼsir muhitini yaratishga yordam berdi. Bundan tashqari, ijtimoiy sohada boʻljak mutaxassislarni tayyorlashda rolli oʻyinlardan foydalanish bilan bir qatorda, vaziyat va muloqot sharoitlarini modellashtirish usuli qoʻllanilib, unda talabalar oʻzlarining muloqot qobiliyatlarini namoyish etishlari va muloqot qobiliyatlarini sayqallashlari mumkin. Shu bilan birga, biz asosan ijtimoiy soha mutaxassislarning kasbiy faoliyati va kasbiy muloqotining xususiyatlarini aks ettiruvchi kommunikativ vaziyatlarni yaratishga eʼtibor qaratdik. Bu kursning

kasbiy yoʻnalishini kuchaytirdi va talabalarning motivatsiyasini shakllantirishga yordam berdi.

Xuddi shuningdek taʼlim texnologiyasi sifatida oʻyin texnologiyalaridan keng foydalanish talabalarning kompetentligini rivojlantirishda muhim ahamiyat kasb etmoqda. Ushbu texnologiyadan foydalanish davomida talabalarning ongiga oʻyinning maqsadi, aniq vazifalari va kontekstni, rivojlanishini yetkazishi kerak. Uning texnologiyasi va tashkiliy shakllarini tanlash (mumkin boʻlgan tuzatishlarni hisobga olgan holda, butun oʻyin jarayonini oldindan rujalashtirish) muhim.

Faqat oʻyin jarayonini tashkil yetishga bunday yondashuv talabalarga faoliyatiga rahbarlik qilishning psixologik va pedagogik tayyorgarligini samarali amalga oshirish imkoniyatini berishi mumkin.

Rolli oʻyinlar asosida oʻquv mashgʻulotlarini tashkil etishda quyidagilarga ahamiyat qaratiladi:

rolli oʻyinlarni tashkil etish;

hayotiy vaziyatlarni shakllantirish;

talabalar mustaqilligini rivojlantirish;

oʻyinda talabalarning oʻz nuqtai nazarlarini aks yettirishi;

oʻzaro munosabatlarni shakllantirish.

Oʻyin yordamida talabalar jamoasini shakllantirishga ahamiyat qaratiladi. Oʻyinlar mavzusini kengaytirish, mazmunini chuqurlashtirish asosida oʻquv jaryoni olib boriladi.

Oʻyin boʻyicha toʻgʻri koʻrsatma muhim. Bu bilvosita boshqaruv asosida amalga oshiriladi. Mavzu mazmunining ilmiyligi, mantiqiyli, taqdim yetilgan taʼlim elementlari roʻyxatining yetarliligi muhim.

Oliy taʼlim tashkilotlari talabalarining pedagogik kasbiy kompetentligini rivojlantirish boʻyicha tashkil etilgan jarayonda:

- talabalarning haqiqiy hayot uchun muhim boʻlgan narsalar va hodisalar haqidagi qarashlari va gʻoyalarini tuzatish;

- talabalarga kasbiy faoliyatda turli psixologik xulq atvorga ega bo'lgan bolalar bilan muloqot qilish ko'nikmalarini rivojlantirishga ahamiyat qaratiladi.

Aslida, o'yin mazmuni syujetdan qurilgan. O'yinning tarkibiy qismlari: maqsad va tashkiliy shakllar.

O'yin ishtirokchilarining funksiyalarini tavsiflovchi yana yettita ta'lim elementlarini kiritish zarur. Bu quyidagi ta'lim elementining har biri yuqori darajadagi ta'lim elementlari bilan bevosita bog'liq: «O'yin maqsadi», «O'yin mazmuni», «O'yin texnologiyasi va o'yinning tashkiliy shakllari».

«Maqsad» - o'yin maqsadi pedagog tomonidan shakllantiriladi.

O'yin ishtirokchilari uni tayyorlash va o'tkazish jarayonida o'ziga xos xususiyatlarini to'liq ochib beradigan sakkizta ta'lim elementlarini tartibga solish zarur. Mavzu mazmunini tahlil qilish natijasi uning ilmiy boshlanishi mantig'ining grafigi va ta'lim elementlarining yakuniy ro'yxati hisoblanadi.

Mavzu mazmunining u yoki bu elementi mohiyatini talabalar o'zlashtirgan tavsif usuliga mos kelishini hisobga olish lozim. Mavzu mazmunining asosini tashkil yetishda:

1. Haqiqiy hayot uchun muhim bo'lgan narsalar va hodisalarga talabalarning qarashlari va g'oyalarini tuzatish.
2. Talabalar mustaqilligini rivojlantirish.
3. Talabalarning bolalar bilan muloqot qilish ko'nikmalarini rivojlantirish.
4. O'yinning maqsadi.
5. O'yinning mazmuni.
6. O'yin texnologiyasi.
7. O'yinning tashkiliy shakllari.
8. Pedagog tomonidan o'yin maqsadini shakllantirish.

- 10 Pedagog tomonidan o‘yinning hikoyasini tuzish.
11. Talabanning hikoyasini yaratish.
12. Pedagog tomonidan o‘yin texnologiyasini ishlab chiqish.
13. Talabanning o‘yin texnologiyasini ishlab chiqishi.
14. O‘qituvchining o‘yinning tashkiliy shakllarini tanlashi.
15. Talabanning o‘yinning tashkiliy shakllarini tanlashi.
16. O‘yin maqsadini oldindan shakllantirish uchun ishtirokchilarning harakatlari tizimi.

Mashg‘ulotlarning aniq didaktik maqsadidan kelib chiqib, o‘quv materialini o‘zlashtirishning sifatini oshirish usullaridan foydalanish maqsadga muvofiq. Rolli o‘yinda talabanning asosiy faoliyatini quyidagicha ko‘rsatish mumkin. Har bir elementning mohiyatini maqsadli tushuntirish tizimini ishlab chiqish, talabalarning ma’lum tushunchalar va qoidalarni idrok etishga tayyorligini hisobga olgan holda, ularning har birining mohiyatini tushuntirish qaysi elementlarga asoslanganligini aniqlash lozim.

Rolli o‘yinlarni ishlab chiqishda zamonaviy fan sohasidagi obyektlarni tavsiflash uslubiga asoslanib, uning asosida ta’lim materiallari tuziladi va undan keyin o‘quv yoki amaliy faoliyatda foydalanish to‘g‘risida yakuniy xulosa qilinadi.

Ushbu tadqiqotda rolli o‘yinlarni talabalar tomonidan tashkil etishlariga tayyorgarligini rivojlantirish uchun topshiriqlar tizimi ishlab chiqildi.

Rolli o‘yinlar odatda jamoaviy xususiyatga ega, shuning uchun jamoaviy harakatni shakllantirishga ta’sir qiladi. U umumiy rejani qabul qilish va uni amalga oshirish, vaziyatni tartibga solish va har xil nizolarni hal qilish jarayonida, talaba o‘zini jamoaning a’zosi kabi his qila boshlaydi, o‘rtoqlarining va o‘z harakatlarining harakatlarini adolatli baholay boshlaydi.

O‘yin texnologiyasi orqali tashkil etilgan ta’lim jarayoni talabanning aqliy rivojlanishiga katta ta’sir ko‘rsatadi. Talaba o‘ylab topilgan, shartli makonda ishlay boshlaydi.

Shunday qilib, fikrlashga o‘tish amalga oshiriladi. Bundan tashqari, har xil rollarni bajarayotganda, talaba har xil nuqtai nazarga ega bo‘ladi va obyektни har tomondan ko‘rishni boshlaydi, bu yesa yeng muhimining rivojlanishiga hissa qo‘shadi. Odamning aqliy qobiliyati, bu boshqa nuqtai nazarni taqdim yetishga imkon beradi. Shunday qilib, talabalar auditoriyasida, mashg‘ulotlarda yoki o‘yinlarda dars tayyorlash va o‘tkazish jarayonida “Rolli o‘yinlarni tashkil etishda nimani o‘rganish kerak (qanday ilmiy ma’lumotlar o‘quv materialini mazmunining asosini tashkil qilishi kerak)” va “O‘quv materialining mazmuni asosi bo‘lgan tanlangan ilmiy ma’lumotni o‘zlashtirish sifati qanday bo‘lishi kerak” dagan savollarga javob topish muhim.

Pedagoglar o‘yinning aniq maqsadini aniqlash, uning texnologiyasini ishlab chiqish va tashkiliy shakllarni tanlash, ya’ni uning asosiy tarkibiy qismlariga mumkin bo‘lgan tuzatishlarni hisobga olgan holda, butun o‘yin jarayonini oldindan o‘ylash muhimligini o‘zlari tushunishlari kerak:

a) talabanning o‘yin ishtirokchilarining xatti-harakatlarini baholashi;
b) o‘yin muhitini yaratishi;
v) talabanning o‘zi va roli o‘ynaydigan xarakter o‘rtasidagi ongli farqni bilishi;

g) syujetga kiritilgan munosabatlarni o‘rnatish;

d) xatti -harakatlarni baholash.

O‘yinning aniq maqsadini belgilashda:

a) pedagog o‘yin jarayonida kuzatuvchi vazifasini bajaradi;

b) pedagog o‘yin ishtirokchisiga aylanadi, ko‘pincha asosiy, yepizodik emas, balki bu rolda o‘yinni yehtiyotkorlik bilan boshqarishi (uni boshqarishi, talabalarning tasavvurini uyg‘otishi uchun);

v) pedagog o‘ynagan rol, o‘yin harakatlari orqali o‘yin mazmunining rivojlanishiga ta‘sir qiladi, unga barcha talabalarni, jalb qiladi;

g) talabalar o‘z o‘yinlari davomida uni baholovchi vazifasini bajaradilar.

Vazifalarni bajarish bo‘yicha talablar quyidagicha:

a) talaba o‘z o‘yinlarini baholovchi vazifasini bajaradi;

b) pedagog o‘yining passiv ishtirokchisiga aylanadi, o‘z navbatida jarayonni boshqaradi.

O‘yin texnologiyalarini ishlab chiqishda uning komponentlari bo‘yicha yaxlit tasavvurga ega bo‘lish lozim. Rolli o‘yinlarni ishlab chiqish jarayonining asosiy komponentlari:

a) maqsadni shakllantirish;

v) tashkiliy shakllarni yaratish.

g) texnologiyani ishlab chiqish;

Rolli ijodiy o‘yin talabalarning ijodiy fikrlashiga turtki beradi. Bunda avvalo pedagog uning umumiy tavsifini beradi. Ijodiy o‘yinlarga talaba o‘z tasavvurini, tashabbuskorligini, mustaqilligini ko‘rsatadigan o‘yinlar kiradi. Talabalar ijodiyotining xususiyatiga qarab, o‘yinlarda ishlatiladigan o‘yin materialiga ko‘ra, ijodiy o‘yinlar rejissyorlik, rolli, teatrlashtirilgan o‘yinlarga bo‘linadi.

Tasavvur yordamida yaratilgan tasvirlar nutq xususiyatlari, harakatlari, yuz ifodalari, imo -ishoralar kabi ifodali vositalar orqali oladi. Ijodiy o‘yinlarning asosi-pedagog va talabalarning bir-biri bilan izchil bog‘liq bo‘lgan o‘yin voqealarini birgalikda yaratish.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Ismailova Z.K. Talabalarning kasbiy pedagogik malakalarini rivojlantirish: Diss. ... ped. fan. nom. – T.: 2000. – 186 b.

2. Isyanov R.G. Klasterniy podxod v formirovaniy modulnoy kompetentnosti prepodavateley visshix obrazovatelnix uchrejdeniy. – Tashkent: TGPU, 2014. – 69 b.

4. Арефьев Р.С. Формирование готовности к самопроектированию коммуникативной компетентности у студентов педагогического вуза: дисс....канд. пед. наук. - С.: 2004. - 1 90 с.

5. Бадагуева О.Р. Формирование готовности будущего учителя к инновационной деятельности в условиях педагогического колледжа: автореф. ... дисс. пед. наук. -Улан-Удэ, 2006. -24 с.

6. Artiqboyeva Z.A. Malaka oshirish tizimida maktab matematika o'qituvchilarining kasbiy-metodik ko'nikmalarini takomillashtirish: ped.f.n. ... diss. - T.: 2004. - 163 b.

7. Benjamin Crowell. Newtonian Physics// Light and Matter / Fullerton, California-2012. Benjamin Crowell Revolution in PhysicsThe Modern Light and Matter Fullerton, California-2012.

8. Давыдов В.В. Проблемы развивающего обучения. /Результаты экспериментальных исследований. -М.: Директ-Медиа Паблишинг, 2008. -613 с.

9. John Dirk Walecka. Introduction to Modern Physics// College of William and Mary:/ USA ,Jul -2008.

10. Karlibayeva G.YE. Bo'lajak fizika o'qituvchilarining metodik tayyorgarligini takomillashtirish: pedagogika fanlari doktori (DsS) diss. avtoreferati. -T.: 2018. -58 b.